

Interkulturelle Fallen

In Deutschland **siezen sich einander** vorher nicht bekannte Erwachsene normalerweise, in Schweden duzt man sich in derselben Situation. So weit, so klar und im Prinzip richtig. Eine beinahe wahre Geschichte: Eine schwedische Deutschlehrerin nimmt in Deutschland Kontakt zur Partnerschule ihres Gymnasiums auf und bespricht mit dem ihr persönlich vorher nicht bekannten Direktor ein neues Projekt. Letzterer hat Schweden-Erfahrung und duzt sie von Anfang bis Ende des ca. 90-minütigen Gesprächs, wohingegen sie ihn die ganze Zeit über siezt. „Schließlich“, so denkt sie sich, „bin ich hier in Deutschland, ich kannte den Mann vorher nicht und in Deutschland siezt man sich in so einer Situation, zumal, wenn man mit einer Autoritätsperson spricht“. Das Gespräch führt inhaltlich zwar zum Glück weiter, aber bei beiden verbleibt im Nachhinein ein komisches Gefühl.

Wir haben es mit einer der häufigsten und gefährlichsten Art von interkultureller Falle zu tun, die erstaunlich wenigen klar im Bewusstsein ist, und zwar mit dem insensiblen bzw. ungeschickten Umgang mit eigenem und fremdem Vorwissen.

Siezen mit Vorname gibt es zwar unter Deutschsprachigen, aber weitgehend nur in einigen Situationen im Radio und Fernsehen (z. B. in Talkshows), in der gymnasialen Oberstufe und in der beruflichen Schule von Lehrkraft zu Schüler/-in (aber nicht umgekehrt) sowie bis heute in einigen deutschbaltischen Kreisen. In den allermeisten Gesprächen unter Erwachsenen ist es aber unüblich, sich mit dem Vornamen zu siezen. Lösungsstrategie: Die Thematik bei aufkommender atmosphärischer Spannung oder Unsicherheit sehr klar und deutlich ansprechen und ergebnisoffen eine klare mündliche Absprache anstreben. Was den Übergang vom Sie zum Du betrifft (Wann? / Wo? / Wie? / Wer darf das Du anbieten?) scheint es im Übrigen weder in Estland noch in Deutschland mehr allgemein verbindliche Regeln zu geben, sondern jeder Mensch hat offenbar seine eigenen Vorstellungen von den richtigen Gepflogenheiten.

Martin Weiss: Ztraceni v překladu

LN, 29. července 2009

Bizarní odhalení v kanadské zprávě o Romech

Když se v kanadských zprávách o postavení Romů u nás tvrdí, že Romové jsou diskriminováni řekněme v přístupu k zaměstnání nebo ke vzdělání, můžete to buďto uznat, nebo neuznat, anebo polemizovat s tím, co je a není diskriminace ve školství. Ale co si počít s tvrzením tak bizarním, jako že příslušníci romské menšiny „**jen zřídka cestují vlakem, protože se bojí zastrašování a útoků, a raději dávají přednost autobusům**“? Můžete mi to přeložit, zeptal by se asi bezradně český vyjednávač.

Pokusíme se o to. Na severoamerickém kontinentě je rozdíl mezi společenským statusem vlaku a autobusu. Vlaky se udržely hlavně na frekventovaných tazích mezi velkými městy v hustě obydlených oblastech, jako je třeba atlantické pobřeží, kde mohou konkurovat dálnicím i letadlům. Jsou drahé. Na autobusy jsou naproti tomu odkázány hlavně „socky“, které nemají auta, což je opravdu málokdo - v Kanadě připadá jedno auto na 1,7 obyvatele. U nás je stratifikace dopravních prostředků jiná. Ale Kanadani zřejmě chtěli slyšet to, čemu by rozuměli.

Kolik takových kulturních nedorozumění zprávy zámořských pozorovatelů a novinářů obsahují?

Alice Flemrová překladatelka; LIDOVÉ NOVINY 3. července 2010

caffè espresso, neboť je to káva připravená a servírovaná expresně, tedy okamžitě. Všichni italští baristé skutečně ovládají obsluhu přístrojů na espresso s obdivuhodnou zručností a rychlostí. České espresso se obvykle vyznačuje tím, že je v něm několikanásobně větší množství vody než v italském, a odpovídá spíš tzv. caffè lungo. Proto musím svoji objednávku upřesňovat a až donedávna jsem si vystačila s „malým presem“.

v Itálii termín caffè/espresso piccolo neexistuje
tzv. caffè ristretto, tedy sotva jeden doušek. Řekla jsem tedy, že ne, že chci jen piccolo
„espresso je do velkého hrnku a piccolo do malého.“

No jasně, už tomu rozumím. Já pořád vnímám piccolo jako adjektivum, ale v Česku je piccolo název produktu, něco jako Big Mac. Pak tedy navrhuju patentovat značku „piccolo ceco“ a vzhledem k tomu, že jeho cena bývá v centru Prahy a na ruzyňském letišti pěti- až šestinásobkem běžné ceny espressa v italských barech, možná by se z piccola ceca mohl stát zajímavý ekonomický ukazatel.

Pompon: Ein Pompon ist ein wollener Knauf an militärischen Kopfbedeckungen. Er kam etwa zur Zeit der Koalitionskriege auf und wurden meist vorne am Tschako befestigt

A pair of cheerleading pom-pons

Nebudu vás zbytečně napínat, italský ekvivalent radostného socialistického mávátka jsme nenašli. Samozřejmě, že se dá nějak přeložit, ale v překladu se ztratí všechny konotace, které takové pitomé mávátko či mávatko v mysli Čechů a Slováků ve věku od třiceti let nahoru nabírá. Ztratí se taky vůně a pachy mávátka vlastnoručně vyrobeného: čistá čtvrtka, bílá lepicí pasta, vodovky, krepák. Když se tak nad tím zamyslím, mávátko je pro mě dokonalý symbol předlistopadové doby. Kýč, nevkus, předstírání, programová radost, povinné štěstí, bezduché loutky... Kdepak pompon, kdepak roztleskávačky. To je jiný kýč a jiná hloupost.

Byl první máj. Nešla jsem do průvodu. Neumím říct mávátko žádným cizím jazykem. A to je dobře. Mávátko si nezaslouží překlad, je trapné na ně vzpomínat. Snad se brzy stane archaismem, pak ho budeme moct opatřit překladatelskou poznámkou. Tak sbohem, mávátko, kéž bychom se nikdy nesetkali, nebylo to krásné a bylo toho dost.

(Vyšlo v rubrice ZTRACENÍ V PŘEKLADU, Lidové noviny 3. 5. 2008)

Jan Mattuš

Brněnské nakladatelství Julius Zirkus, tvoří vlastně jeden jediný člověk. Nakladatel, překladatel a majitel vydavatelství Jan Mattuš.

Druhé video neslo titulky Podívejte se na amatérské záběry střelby v ulicích Tripolisu. Tak se nadechnu, že když jsem tak v ráži, pustím si (spolu s uzdou voyeurství) i tohle. Načež se objeví záběr na pytlík brambůrek před dvojicí úspěšných mladých lidí a rozezní se sladkým hlasem text, že **z úrody pravých českých brambor se vyrábějí pravé bramborové lupínky Bohemia Chips**. Celé to pak končí sloganem, který je tam i napsán: „**Dobrou českou chut'**“. A konečně navážou avizované záběry, na nichž třaslavým objektivem sledujeme, jak se po zemi válejí rozstřílená těla.

Pokud vám ta uvozující formulace unikla, zde ještě jednou: Dobrou českou chuť.

vlastně se globálně hauzíruje s lokálním. Napadá mě tedy, že například frekventované španělské gastronomickypropagační heslo **auténtico sabor español** (čili pravá španělská chuť), se klidně může přeložit jako pravá česká chuť a naopak. Neboť má-li překlad ctít kontext, nejde o konstantní zemi s chutí, ale zemi proměnnou podle toho, kde se zrovna ocitá adresát sdělení.

O překládání a nakládání

Rozhovor Miloslava Uličného s Janem Mattušem

Jan Mattuš zaparkoval v pátek 12. října odpoledne, 515 let po objevení Ameriky Kolumbem, pod okny mého vršovického bytu s částí nákladu nové knihy, kterou právě vydal ve firmě Julius Zirkus. Známe se už pár let, a tak mi ochotně odpověděl na několik otázek týkajících se jeho života a práce překladatele a nakladatele v Brně.

Miloslav Uličný: Centrforvard... Ten titul vypadá zajímavě. Argentinec Osvaldo Soriano, o fotbalu... To by chtělo zainteresovat na distribuci nějaké ty české kopálistické bafuňáře, co říkáte? A formát, obálka i grafická úprava jsou sličné jako celá vaše edice Artigas. Dovolíte, spočítám to podle toho, co uvádíte na záložce. Takže tohle je už jedenáctý titul! Máte k fotbalu nějaký vztah, když jste si vybral takové téma?

Jan Mattuš: No, hrával jsem trošku...

MU: A knížku jste prezentoval teď na veletrhu v Havlíčkově Brodě?

JM: Pokud si jí tam někdo všiml, můžeme to nazvat prezentací. Ale právě teď rozbívám část nákladu po Praze.

MU: Řekl byste pro začátek něco o vzniku vašeho nakladatelství? Kolik je mu let? Stál jste u jeho kolébky...

JM: Ono v kolébce pořád ještě je a možná se z ní nikdy nedostane, ale kdy se vlastně narodilo, to já už ani přesně nevím. Někdy v roce 2000. Takže je mu sedm let.

MU: No tak to už na rozum bere... Vy jste zřejmě tehdy souběžně rozjel edici Artigas, ve které vydáváte autory nejjižnějšího jihu Jižní Ameriky, že?

JM: Začalo to vlastně druhou knížkou vydanou v nakladatelství Julius Zirkus. Původně jsem ji překládal pro tehdy umírající a zase oživovaný Odeon. Do té doby jsem měl ze španělštiny přeložené a vydané dva tituly. A tehdy jsem dostal k překladu text Uruguayce Maria Benedettiho, svého pozdějšího oblíbence – jenže pak se ukázalo, že ten překlad nikdo nechce. Šéf toho pražského nakladatelství mi stále unikal, schovával se... Pětkrát nic, takže řešení bylo vlastně jediné: řekl jsem si, že bych to mohl vydat sám. Zdálo se mi, že by to mohlo zapadnout do edice, kterou tehdy vedl v Brně grafik a redaktor Boris Mysliveček. Řídil, jak tomu sám říkal, „ekumenickou edici“, která měla jít napříč vydavatelskými firmami.

MU: Máte na mysli **edici Chiméra**.

JM: Ano, můj Benedetti se tam hodil. Předtím tam vyšel Carpentier, Sábato, bylo to koncipováno většinou z románských literatur. Hlavně to dělal Host. Boris Mysliveček mi na Benedettim udělal redakci a v roce 2001 věc vyšla. Jmenuje se to Čtení z kávy. Dalším krokem bylo, že můj bývalý kolega z nakladatelství Jota...

MU: To jsem netušil, že jste byl redaktorem v Jotě...

JM: No ano, chvíli. Tak ten kolega tam dělal grafika. Dostal se mu do ruky Borges a nějaký další Latinoameričan, byl z toho celý nadšený. A tak mi řekl: „Proč nezkusit nějakou specializovanou edici? Ti autoři přece už mají jméno, ležet to nezůstane. Dejme tomu stejný kabát.“ Takže **od roku 2002 vycházejí knížky v latinskoamerické edici Artigas**. Ale kromě Kubance Piñery jsou to zatím všechno autoři z toho úplného jihu. Převážně Argentinci, k tomu jeden Chilán – Sepúlveda, no a jeden Uruguayec – Benedetti.

MU: Když jste edici zakládali, řekli jste si, že ty knížky by měly být prodejné. Vzpomínám si ale, jak jste si nedávno postěžoval, že návratnost prostředků vložených do knih, které vydáváte, není rychlá a není velká.

JM: No, ta není skoro žádná. Ale dokud se to pohybuje kolem nuly, nechce se mi s tím končit.

MU: Někdy zjara jste byl velmi pesimistický v odhadu, zda jako nakladatel skončíte, nebo ne. Zdá se, že vám teď cosi vlilo optimismus do žil.

JM: Jako nakladatel končit nechci, vydávám i jiné věci, to by se týkalo té edice. Je to spíš takový souboj zdravého rozumu, který velí tohle nedělat, protože to vyžaduje hrozně moc času a stojí moc peněz, ale tohle vědomí bojuje s tím, že mě baví mít něco velmi specializovaného, vlastního. Dnes je tu navíc druhá taková edice u konkurence, mám na mysli **Garamond s velmi dobře zapsanou edicí Transatlantika**, i když ta není limitovaná hispánskou Amerikou. Ale přesto si myslím, že dělám něco trochu výjimečného, a proto mě to baví.

MU: Přinejmenším jste s tím začal jako první. Anežka Charvátová, která edici Transatlantika řídí, tam tuhle ideu přenesla, jak známo, před pár lety z Mladé fronty. Na druhé straně připomínám věc, kterou vám Anežka možná ještě nesvěřila, totiž že Garamond má s touto svou edicí podobné odbytové potíže jako vy. Těch knih se prý prodává málo, zdá se, že o tento typ literatury je menší zájem. Intelektuálové prý jsou edicí nadšeni, ale tím to taky hasne.

JM: Jistě, mě docela těší, že i mé knihy mají dobré recenze. Aspoň to.

MU: Když už jste teď skrze vysokou frekvenci návštěv takřka napůl Pražák...

JM: ...napůl? Tolik určitě ne...

MU: ...i kdyby z třetinky, mohl byste jistě posoudit ze svého brněnského hlavního stanu, jak se „nakladateluje“ v Brně a v Praze. Myslíte, že v tom není valný rozdíl? Když je někdo menší nakladatel, tak je na tom stejně v Brně jako v Praze?

JM: V tom přece nemůže být moc velký rozdíl. Snad mě napadá jeden v tom, že v Praze je blíž k lidem, co o knížkách píšou v celostátních periodikách. To je samozřejmě obrovská výhoda a ti lidi, někteří víc, někteří míň, se s nakladateli osobně znají. Je to kamarádšoft, ale já to nekritizuju, kdybych tu možnost měl, také bych toho samozřejmě využíval. I já se do těch kruhů snažím nějak vstupovat, to ani jinak nejde.

MU: Vy si ale nemůžete stěžovat, že by vás přehlíželi. Jednak píšete do Lidových novin, jednak se objevujete v Hospodářských novinách, leckde máte dobré recenze, tedy ne všude, ale tam, kde to stojí za to...

JM: Dobře, já jen obecně odpovídám na obecnou otázku, v čem by mohl být mezi Prahou a Brnem rozdíl. U knížek je důležité, aby se o nich psalo a že se recenzují v celostátním tisku; regionální tisk velkou váhu nemá. Na druhé straně i v Brně jsou minimálně dvě firmy, které mají skutečně vynikající jméno, to je Host a Atlantis, a takový kamarádšoft ani nepotřebují.

MU: Vraťme se trochu zpátky. Před časem jste cestoval po regionech, odkud pocházejí autoři, ze kterých jako překladatel i nakladatel čerpáte. Co vás zaujalo a jak vás to poznamenalo? Vydal byste se do Argentiny a Uruguaye rád znovu?

JM: Ta cesta byla zatím bohužel jen jedna, a to je málo. Trvala necelé dva měsíce. Vypadá to, že je to hodně, ale uteklo to strašně rychle. Samozřejmě že tam chci znovu, jenže zatímco po Evropě se dnes cestuje letadlem za halíře, za oceán je to čím dál dražší.

Ale cesta po jihu Jižní Ameriky má s existencí edice Artigas úzkou souvislost. Cestoval jsem s kamarádem a měli jsme sraz v Montevideu s dvěma dámami, ony to tedy byly Češky, seznámili jsme se po internetu... Hledali jsme adresu, kde na nás měly čekat, až nám jeden místní poradil: „Běžte na to veliké náměstí, co tam sedí Artigas na koni.“ Tak jsme si dali cigárko pod Artigasem, tedy pod jezdeckou sochou uruguayského národního hrdiny, a tehdy mě napadlo, že to jméno pěkně zní a že bych je mohl použít jako název své edice. Byly tam ale i další souvislosti. Na argentinském jihu v Punta Arenas jsem si koupil knížku, která pak v překladu také vyšla v edici Artigas, a sice Sepúlvedův Patagonský expres. **Nejenže jsem si ji koupil v místě, o kterém je v knížce řeč, ale dokonce jsem si tam nechal od antikváře napsat „zakoupeno na jihu světa v Punta Arenas“.** Ale co se za pár dní nestalo? Když člověk jede autobusem v horách, je na co se dívat, ale jinde je nekonečná placatá pampa... To je pak fajn mít něco ke čtení. Tak jsem se do knížky začel, a tu si ke mně přisedl takový tatínek od rodiny, která právě přistoupila, a povídá: „Co to čteš?“ Ukázal jsem mu titul knížky Patagonský expres, on zakoulel očima a povídá: „Ale to je právě tady, jak zrovna teď jedeme, tady ty koleje, jak přes ně přejíždíme, tak to je ono!“ Ta trať vede od západního pobřeží k východnímu, ale až úplně dole na jihu, takže může mít jen nějakých sto kilometrů. Byla to zábavná shoda náhod, že si čtu o tom, co zrovna vidím. A ten člověk za chvíli říká: „Ale teď už se tím vlakem vozí jenom uhlí. Jednou za den tudy projede nákladní vlak s uhlím.“ A asi za pět vteřin povídá: „No podívej, zrovna teď jede.“

MU: Teď mi prosím prozrad'te, jak se takový nakladatel sponzorující sám sebe užívá. Já vím, že děláte ledacos, tedy že učíte nebo jste učil jazyky, že průvodcujete...

JM: Já jsem učil jenom češtinu pár cizinců...

MU: Vím taky, že překládáte nejen ze španělštiny, ale i z jiných jazyků, zvláště z angličtiny.

JM: A z němčiny. To jsou komerční věci, na výdělek. A taky... půjčuju si od tatínka.

MU: A jak vám to brání (nebo vás to naopak posiluje?) ve vlastní práci, tím myslím při vlastním psaní? Nemáte někdy vztek, že vás komerční stránka nějak odvádí od tvůrčí práce, anebo to berete jako nutné zlo?

JM: Ne, já mám spíš vztek na svou neschopnost soustředit se pořádně na jednu věc. Dělam něco deset minut a pak přeskočím na dalších deset minut k jiné věci: deset minut překládám, deset minut si dělám čaj, deset minut píšu něco svého, za deset minut si jdu nalít spíš víno, za deset minut si jdu napumpovat kolo a pak se vrátím k překladu.

MU: Tak to je skutečně zajímavý pracovní režim, ale každý jsme nějaký...

JM: Mně se to nelíbí, ale já to jinak neumím.

MU: A jak je to s vaším pendlováním mezi Prahou a Brnem? Je to typické, nebo spíš atypické pro lidi vašeho věku a vaší profese nebo lidí podobných zaměstnání?

JM: Když dnes existují ty placaté počítače, dá se ve vlaku i něco udělat. Tam nemůžu každých deset minut dělat něco jiného, musím se opravdu držet své práce. Vlastně tam mám na dvě a půl hodiny pronajatou kancelář za 170 korun z kilometrické banky.

MU: Ještě se vás zeptám, jak se vám píše pro rubriku „Ztraceni v překladu“, kterou otiskují každou sobotu Lidové noviny.

JM: Musím přiznat, že trochu závidím kolegům, co píšou do sousední rubriky, těm, kteří se věnují češtině. Zejména panu Nejedlému. Občas se přistihnu, že jeho texty raději nečtu, maximálně do nich nakouknu, protože si hned řeknu: „Ale to je přesně to, co jsem chtěl, nebo bych chtěl napsat já!“ A tak to z trucu nepřečtu, protože bych mu musel závidět, že on si může psát to, co já bych chtěl psát taky. Kdežto s rubrikou o překládání je to tak, že mám kolikrát všelijakých poznámek a námětů zapsaných hodně, ale většinou se týkají češtiny, a já potom jenom špekuluju, jak to naroubovat na překládání.

MU: Nakonec účel světlí prostředky. Ostatně překladatele musí čeština zajímat stejně jako jazyky, z nichž překládá. Ba možná i víc. Já jsem ale zatím nezaznamenal, že by vaše psaní do rubriky „Ztraceni v překladu“ bylo nezajímavé. Ale ještě k vaší nakladatelské práci. Jak je to náročné časově?

JM: Nakládání spočívá jen v jednání, v telefonování s nějakým překladatelem, pokud si tu věc nepřekládám sám, potom s nějakým redaktorem a nějakou tiskárnou. Je to otázka domluvy, spíše v minutách. Jiná věc, kterou ale dělat neumím, nebo ji dělám málo a nemám na ni povahu, je manažerská práce – starat se o propagaci. To by u vydávání knih mělo asi zabírat nejvíc času. Potřeboval bych na to asi člověka, ale u tak malé firmy, jako je moje...

MU: Přesto je vaše produkce avizovaná v nejrůznějších knižních novinkách, ať už je to týdeník, čtrnáctideník nebo měsíčník. Myslím si, že tím se od větších nakladatelství nijak nelišíte. Druhá věc je, že větší firmy si zaplatí v knižních novinkách reklamní prostor, jaký uznají za vhodné.

JM: To taky, ale já vedle edice Artigas vydávám úplně jiné texty, které se týkají hudební scény, a dám vám příklad, který se jich týká. Letos na jaře vyšla knížka spojená s brněnskou kapelou **Čankišou**. **Je to taková trochu cimrmanovština: kapela hraje hudbu zmizelého, vymřelého národa. A má velmi agilní manažerku, která je schopna protlačit všechno všude, kapelu zvou na spoustu zahraničních vystoupení...** Knížka se jmenuje **Příběhy lidu Čanki**, o kapele samé v ní není ani zmínka, ale ta manažerka napsala jednu tiskovou zprávu, když nápad vznikl, druhou, když se začal uskutečňovat, třetí, když byla kniha v tiskárně („Pozor! Pozor! Už to bude!“), čtvrtou, když vyšla, a pátou, že na velkém koncertě tam a tam bude křest. To všechno rozeslala do rádií a televizí, důležitých novin a agentur, a ještě tam vždycky po týdnu zavolala, jestli to skutečně dostali a jak s tím naložili, jestli už o tom něco napsali nebo odvyšlali. Díky tomu má knížka relativně velkou publicitu a úspěch.

MU: Ale marná sláva, to je přece jen jiný žánr než edice Artigas.

JM: Samozřejmě, chtěl jsem tím jen ilustrovat, jak lze knížku uvést a protlačit na trh.

MU: Poslední otázka se týká vašeho příjmení. Narazil jsem na ně už v jiných souvislostech, a tak se vás s dovolením zeptám, zda mezi vašimi předky nebyl poslanec zemského a vídeňského sněmu **Karel Mattuš, který byl v**

devadesátých letech 19. století spolu s Riegrem a dalšími politiky členem delegace staročeků na jednáních o takzvaných jazykových punktacích – šlo tehdy o česko-německé jazykové vyrovnání.

JM: Byl to můj prapraděd a nebyl jen u těchto jednání. **Byl to právník, starosta v Mladé Boleslavi, pak se stal vrchním ředitelem v té době založené Zemské banky v Praze na Příkopech.** Tehdy opustil politické funkce a často se stýkal nebo korespondoval s literáty. **Byl šéfem spolku Svatobor a přátelil se s Riegrem i s Hlávkou, podporoval literární dění,** a z tohoto titulu mu docházela spousta až servilních dopisů od soudobých, podporu žádajících nebo již podpořených autorů...

Jan Matušík přidal ještě další zajímavosti z korespondence svého praděda s předními osobnostmi české kultury na přelomu 19. a 20. století, ale zde musí z prostorových i tematických důvodů přepis tohoto rozhovoru skončit.